

EL GÒTIC: ART NACIONAL VALENCIÀ

Lluís Fornés

ABSTRACT

The article proposes to consider the Valencian Gothic the National Valencian Art. And also, to study this Art in the same ensemble with the Occitan Gothic. In front of French Gothic, Occitan Gothic has the same characteristics than Valencian, Napolitan, Catalan and Majorcan Gothic. The work proposes to study all this Gothics as a whole.

INTRODUCCIO:

LA LLOJJA PATRIMONI DE LA HUMANITAT.

Ja fa temps que els valencians hauríem pogut vendre la idea d'una València capital internacional del gòtic. Poques ciutats europees -i europees ací vol dir del món- poden (o podrien, si tinguérem la suficient consciència) presumir de ser una ciutat gòtica. València, la Ciutat Gòtica, el País Gòtic. De nord a sud, mos sobra arquitectura, pintura, ceràmica i construccions populars per a declarar-mos com a centre privilegiat de l'art gòtic. Per a Sanchis Guarnier les Torres de Serrans "són una de les millors mostres de l'arquitectura gòtica militar de tot Europa"¹

La ciutat, cap i casal,² i la resta de les terres valencianes de nord a sud posseïxen una quantitat d'art gòtic tan important que, si el tinguera qualsevol altre poble d'Europa ja s'haguera proclamat la capital internacional del gòtic. Ací, en canvi, tot allò que fa referència a l'art gòtic és una cosa poc estudiada, i, en alguns casos, fins i tot poc estimada per una part de la classe pensant, com comprovarem a continuació; alhora que és la més sentida i apreciada popularment: La Llonja, patrimoni de la Humanitat, El Micalet, les Torres de Serrans i de Quart formen part de la iconografia popular i en molts casos, es troben reproduïts en miniatures en un fum de cases valencianes.

Una volta més es presenta la dicotomia valenciana actual. Els intel·lectuals i els sentiments populars caminen cadascú pel seu camí i no en la mateixa direcció, com és (a)normal en les darreres dècades.

En el fons de la qüestió hi ha, com sempre, un problema d'identitat i de no acceptació de la realitat cultural i lingüística valenciana per part d'una capa de la població intel·lectual que ni entén ni vol entendre la societat valenciana. Això sí, atida pels interessos polítics aliens s'ha passat anys i anys en l'atzucac, presumint de fer ciència i cultura.

No; és l'hora de posar-se a caminar per vies noves. Les directius culturals imperants fins ara han abocat el poble valencià a la confrontació estèril i al fracàs polític i cultural. Reaccionem!

Fa anys em vaig preguntar ¿Per qué no s'estudia la llengua i la cultura occitanes en les universitats valencianes? Fa anys, dic, i encara estic esperant que alguna universitat done alguna resposta. Silenci.

I seguixc preguntant-me coses. Ara poc ha, m'he preguntat ¿Per qué no s'ha estudiat convenientment el període gòtic valencià? I espere que algun dia, algú facilitarà alguna resposta. De moment, continue pensant que l'autoodi de certs intel·lectuals valencians, la idea completament equivocada -al meu entendre- que es té sobre les qüestions lingüístiques i culturals valencianes, i el disseny desmanyotat que s'ha pretés fer en política nacionalitària són, en conjunt, un mateix fruit. I ja és l'hora de reflexionar i de fer el reciclatge que siga pertinent.

EL GOTIC VALENCIA: L'ASSIGNATURA PENDENT.

Els segles XIV i XV donaren les obres de literatura més importants produïdes per autors valencians. El període anomenat Segle d'Or de la literatura valenciana, especialment referit a la literatura del XV, no s'ha vist, en canvi, amb els mateixos ulls des d'atres perspectives. L'arquitectura gòtica, tot i pertànyer a la mateixa època de riquesa i floriment artístic valencià, no ha sigut encara prou estudiada. Per qué?

Diu Pérez Moragón:

"Se podría debatir en qué momento de la historia valenciana se ha conseguido una edificación más elegante y característica. Habrá sin duda alguna, quienes optarán por el período barroco; otros se decantarán más bien por el necoclasicismo. No obstante, me parece que habrá coincidencia muy elevada en preferir el gótico, tan a menudo reproducido en

toda clase de papeles impresos, pero también tan mal conocido todavía".³.

¿Com és possible que l'arquitectura del període valencià més creatiu i de més poder econòmic no siga absolutament conegut, difós per totes les escoles i universitats i conformant la personalitat col·lectiva dels valencians com a peça clau? Pero... no està en la consciència col·lectiva, o sí?

Sí; rotundament, sí. El gòtic ha sigut i és considerat popularment l'art valencià per excel·lència. Des de la perspectiva de l'intel·lectual amb càrrega d'autoodi, l'amor a l'art gòtic que professa el poble valencià, s'ha volgut interpretar com a gust coent. "La cosa més típica dels valencians és l'amor pel Micalet" li vaig sentir explicar a un sabut valencià, amb to sarcàstic. I sí, és cert. El símbol per excel·lència de València és el Miquelet.

Mirem qué diu Joan Francesc Mira.

"L'amor al campanar és tan gran, que no solament es pot comprar un Micalet en ceràmica vernissada o en una placa de metall a les botigues dels entorns de la Seu, sinó que aquestes mateixes reproduccions es poden trobar -acompanyades d'una barraca, de taronges o d'una parella de llauradors- en gran part de les cases de la ciutat i de l'Horta".⁴

La cultura popular es troba presidida per l'art gòtic. No és, de cap de les maneres, una idea negativa, un símbol de coentor, com han volgut entendre alguns intel·lectuals. És la demostració palpable del fet que el gòtic valencià ha arrelat i ha pervixcut en l'esperit dels valencians. Els que haurien d'haver sabut aprofitar el sentiment: intel·lectuals, polítics, etc., no ho han fet. No han sabut fer-ho. Quina llàstima!

Vaig voler que el meu llibre *La València occitana*⁵ duguera com a pòrtic una foto del nostre Miquelet. I així és, la du, pero porta també una nota de Felipe Maria Garín que diu:

"El 'Micalet' o Miquelet magnifica el tipus occità de torre-campanar amb planta octogonal i terrassa plana que passa des del 'midi' francès a les torres gironines lleidatanes, barcelonines i tarraconines i, inclús, a la torre mudèjar de Xèrica."⁶

Per a Garín, i molts atres especialistes, el Micalet és una torre-campanar de tipus occità que ve des de le terres occitanes cap al sud

dels Pirineus. Probablement és la manca de força política d'Occitània la que no ha possibilitat mai que s'imposara ni el nom de la seua llengua ni del seu art. Els especialistes, no obstant, si volen ser fidels a l'objectivitat de les seues investigacions, haurien de ser més rigorosos i més estrictes en les definicions. El gòtic occità no és gòtic occità, segons per a qui. Com ara per a J.F. Mira. Per a est autor no existix el gòtic occità, ni el valencià. La faena de divulgació científica de l'actual president d'Acció Cultural del País Valencià arriba només a ressaltar la catalanitat dels valencians.

"és difícil de definir, aquesta catedral, (la de València) però, com la mateixa ciutat que la va construir, és substancialment gòtica i catalana."⁷

"(El Micalet) és un campanar octogonal, clàssic en el gòtic català dels segles XIV i XV, amb un precedent, també, en la torre de la Seu de Lleida".⁸

Per a una part del catalanisme, dissortadament, Occitània, el seu art, la seua llengua, la seua història, etc., no existixen. Per qué?

Torne a repetir la pregunta ¿Per qué no s'ha estudiat convenientment -exhaustivament- el gòtic valencià? Per autoodi?

EL GOTIC, UNA QÜESTIO DE NOMS MÉS.

Per a Eduard Mira, hi ha una semblança entre el gòtic de l'església de les Santes Maries de la Mar i el Portal dels Serrans. A peu d'una foto de l'absis de les Santes Maries, diu:

"Anche qui c'è una notevole somiglianza con una porta di Valenza: il Portal dels Serrans."⁹

I de les de Quart, amb il.lustracions dels castells que anomena, diu que els castells de Perpinyà, els de Belcaire i Tarascon, a la Provença, i el de Castelnuovo de Napols són

"senza dubbio il modello ed entrambi ispirano le porte di Quart nella città di Valenza (1441-1461)"¹⁰

Mira qüestiona el nom centralista francès de *gòtic meridional* i l'espanyol de *gòtico levantino*, també el de *gòtic català* i el de *gòtic occitano-català* i proposa:

"Un nome più preciso è, senza dubbio, 'Gotico occitano-

catalano-valenzano-baleare-naoletano...' Tuttavia risulterebbe impronunciabile"¹¹

El nostre gòtic és el símbol popular i nacional valencià per excel·lència. Les imatges de la Llonja, el Miquelet, les Torres de Serrans i de Quart, a les quals professa tant d'amor el poble valencià, són els símbols valencians més apreciats popularment i més importants artísticament.

Cal dir que som un enclau privilegiat. L'art gòtic va omplir les terres valencianes de nord a sud, i, malgrat algunes incomprensibles destruccions, encara podem tindre el goig de contemplar actualment una gran quantitat de monuments civils i eclesiàstics, pintures, peces de ceràmica, arquitectura popular, etc.

¿Per a quan una acció decidida de les administracions públiques en defensa del gòtic? ¿Per a quan una guia de la València gòtica per a escolars, visitants, turistes, etc.? ¿Quan sabrem produir un crit d'autoestima i de defensa del nostre art més representatiu?

En el moment de redactar este treball, apareixen dos notícies en premsa importants i esperançadores. D'una banda el Comité del Patrimoni de la Unesco estudia que la Llonja de València siga declarada patrimoni de la humanitat; de l'altra, Maria Concepción López González ha llegit una tesi doctoral que fa l'inventari del palaus gòtics de la ciutat de València. Dos passes més que fan camí cap a l'autoestima dels valencians i les valencianes. Però, malauradament, ara pegarem una ullada a les dubitatives, i, per tant substancioses, coses que diuen Llobregat i Yvars, per tal d'abundar en la qüestió de noms, i de manca d'eixa esmentada autoestima, que és la culpable de no deixar que el poble valencià avance dignament cap a la seua recuperació cultural, social i espiritual.

"Fins ara he parlat de gòtic valencià, etiqueta normal en la llengua parlada i escrita i que té un ús comú. En realitat l'expressió és un pur calc de gòtic català, del qual, evidentment, forma part i es justifica fonamentalment pel mateix particularisme ancestral que fa anomenar valencià les variants del català parlades a les terres entre el riu de la Sénia i Guardamar."¹²

Sí que és, doncs, una qüestió de noms; l'eterna qüestió de noms en qué els valencians, mos trobem des de fa unes dècades.

Si seguïrem la lògica, en comptes de la política, la ciència, en comptes de la política, el lloc de naixement de la llengua i de l'art, en comptes de la política, els interessos del poble valencià en comptes de la política, etc., si férem ús del trellat, de la creativitat i del rigor científic, probablement els valencians mos aclariríem millor.

La llengua ho condiciona tot: La vida social, cultural i espiritual d'un poble. Observem, seguint la idea, la innecessària afirmació que "el gòtic valencià forma part del català". És una afirmació inútil reflex de la por al secessionisme blaver. Si l'autor se sentira igual de preocupat pel secessionisme que tallà els lligams culturals i lingüístics amb Occitània potser li aniria molt millor per a comprendre, no sols problemes relacionats amb la llengua, sinó amb la seua especialitat, l'art.

Si entenem el diasistema occitano-romànic entendrem també que la llengua d'Oc ha esdevingut, segons les realitats socioculturals i polítiques: valenciana, catalana, gascona, etc., o també, com se l'ha anomenada en algun temps, llemosino-valenciana, llemosino-catalana, etc. Si entenem que hi ha hagut des de la creació del Regne de València una unitat cultural des del nord de Llemotges al sud d'Alacant i una forta consciència d'eixa realitat, comprendrem que, en tot cas, és la perpecció de la realitat cultural valenciana que tenen actualment alguns intel·lectuals la que no respon a la realitat. Aquells que entenguen, que entenem, la realitat cultural de les Terres d'Oc sabem que, igual com passa amb la llengua, l'art gòtic, naixcut a Occitània i contraposat a les formes franceses, és igual al de Catalunya, València, Mallorca ... O siga que, segons el lloc d'on ha naixcut, és gòtic occitano-valencià, occitano-napolità, occitano-català...

Occitània no ha tingut la força política necessària per fer valdre la seua realitat cultural i lingüística, pero l'estudi de l'art, de la llengua, etc. ¿és una qüestió política? ¿No hauria de ser un tema científic?

Seguim el raonament dels mateixos autors:

"Hom ha provat d'anomenar aquesta realitat meridional *art occità*, terme que tampoc no sembla massa exacte. *Gòtic meridional* seria tal volta la solució de compromís."¹³

"Solució de compromís", amb qui i per qué?

No explica l'autor/els autors per qué no és "massa exacte" el nom d'occità, i en canvi preferix el terme centralista francès de "meridional", que, per a l'autor, un valencià, hauria de ser "septentrional". S'ha creat un autèntic desgavell conceptual que, segur, no existiria si Occitània tinguera el mateix poder polític que, pose per cas, Dinamarca.

Per a rematar les incoherències, els autors reproduïxen una llista de característiques que diferencien el gòtic francès del gòtic català:

GOTIC FRANCES

dinamisme

eix longitudinal

domini de la línia

verticalitat

predomini dels buits

etc. ¹⁴

GOTIC CATALA

formes estàtiques

espai centralitzat

domini de la massa

horitzantalitat

predomini dels plens

Ací ja no s'entén si la idea és que el gòtic català abraça tot l'espai de l'anomenat per ells gòtic meridional: occità, valencià, mallorquí, napolità, o si només parlen de les diferències entre el gòtic francès i el català. Està clar que hi ha diferències entre el gòtic francès i el català, pero quines n'hi ha entre el valencià, el mallorquí el català i el napolità? I, si només hi ha diferències entre el francès i l'occità-català-valencià-mallorquí-napolità, per qué se l'anomena català? En tot cas s'hauria de dir occità, lògicament. O no?

De nou estem davant d'un problema ¿científic o polític? Sens dubte estem davant d'un problema que no afavorix els interessos dels occitans; ni dels valencians. Seguim.

"Els orígens de les formes artístiques i funcionals que prengué l'arquitectura, cal buscar-los en les terres del nord, en la soca comuna del gòtic meridional. Aquest seria un nou motiu per a no parlar de l'etiqueta *gòtic valencià*, ja que no és una creació local".¹⁵

Pero un naixement valencià, amb els diners, la força i l'amor a l'art dels valencians del Segle d'Or, sí que és real; tot això sí que és d'ací, valencià. O no? Per tant, no s'hauria d'anomenar local, evidentment. Amb tot l'orgull, cal anomenar el gòtic valencià, el nostre Art

Nacional. I això, per la seua importància i per la seua extensió geogràfica que abraça totes les terres valencianes de nord a sud.

Si alguns intel·lectuals no tingueren tanta prevenció a l'hora d'anomenar les coses correctament, de segur que els valencians tindriem les qüestions clares, des del punt de vista de la sociolingüística i també de la cultura, i de l'art. El darrer i obscur paràgraf que he citat anteriorment de Llobregat i Yvars vol dir, amb tota probabilitat, que els orígens de les formes artístiques i funcionals de l'arquitectura gòtica valenciana són iguals que les de l'arquitectura gòtica occitana i catalana. Prou ja de tindre por dels catalans o dels occitans. Tots formem part d'un mateix encastre cultural. No hi ha dubtes. Vegem qué diu Sanchis Guarner sobre els temples gòtics valencians.

"(L'església de Sant Agustí) presenta les característiques dels temples parroquials gòtics valencians, amb la seua nau única, les capelles entre els contraforts i l'absis poligonal, tipus d'ascendència occitana, i molt generalitzat en el gòtic català".¹⁶

I per qué no s'ha de parlar de gòtic valencià, com hem vist que ho fa Sanchis Guarner? Per autoodi; per res més. Per qué no es pot parlar de gòtic valencià? En quin estat de follia hem entrat? El gòtic valencià és el que s'ha produït a terres valencianes -i dic valencianes i no valentines únicament, de nord a sud i en abundància; i, en molts casos, amb una qualitat molt remarcable. I, l'esplendorós gòtic valencià, és de formes coincidents amb l'occità, el napolità, el mallorquí i el català. Parlar, des de València, de "les terres del nord" és una manera molt burda de manipular la informació ("científica"?). Els autors no es referixen només al nord immediat, Catalunya, sinó, en primer lloc a Occitània, que és d'on es prenen les formes gòtiques que els valencians compartim amb la resta de pobles esmentats. Per qué no dir-li gòtic occità, respectant el seu origen? Gòtic occità per oposició al francès. I en tot cas, una volta respectat l'origen, les formes més raonables d'anomenar-lo haurien de ser: gòtic occitano-valencià, occitano-mallorquí, occitano-napolità, occitano-català, segons la nova terra on *sia nat*. Això passaria, evidentment, si Occitània tinguera la força política necessària. Altrament, com hem vist, la terminologia científica no acaba de trobar els noms adequats. Que la ciència, depén de la política?

No sé si cal que dediquem massa temps a intentar respondre a la pregunta. En canvi sí que cal, ja, dedicar-nos a estudiar, amar i reivindicar, clarament i amb noves llums, el nostre passat, i amb ell ajudar-nos a construir el futur.

CONCLUSIONS

L'article proposa estudiar amb profunditat l'art gòtic valencià, sent concients de la seua adscripció occitana, i alhora considerar-lo Art Nacional Valencià, donada la importància del gòtic produït a terres valencianes i la gran acceptació que té en el poble valencià. I que es prenguen les mesures de conservació i restauració del nostre patrimoni artístic produït els segles de màxim esplendor per tal que València siga considerada la capital internacional del gòtic, impulsant totes les actuacions institucionals i cíviques pertinents.

El problema del nom (l'eterna *qüestió de noms*) el podrien resoldre, els teòrics i estudiosos, si situaren l'objecte d'estudi en el marc que en lingüística s'anomena occitano-romànic, aquell que geogràficament va de Lemotges a Alacant i de Bordeus a La Gàrdia.

Es considera que hi ha unes característiques que són del gòtic francès, pertanyent al nord de l'estat francès, i unes altres que són del gòtic del sud de l'estat francès, altrament dit Occitània; i les característiques d'este gòtic són compartides també pels gòtics valencià, napolità, català i mallorquí. O siga de les Terres d'Oc. De les terres on s'ha usat tradicionalment, i s'usa, la partícula afirmativa *oc*.

Els valencians i valencianes hem de considerar que la València gòtica, la del Segle d'Or de les lletres valencianes, és la més forta culturalment i econòmicament de tota la nostra història, i la més creativa, i, per tant, el millor model on dirigir la mirada actualment tots els valencians i valencianes que maldem per construir un futur més clar i més valencià.

NOTES

- 1.- Manuel SANCHIS GUARNER. *La ciutat de València*. Ed. Ajuntament de València 1989, pàg. 131 i 133.
- 2.- Per a entendre el significat del concepte 'cap i casal', nom amb què els valencians anomenem tradicionalment València-ciutat, recomane consultar el Diccionari valencià de la Conselleria d'Educació i Ciència, editat per Bromera 1995.
- 3.- Francesc PEREZ I MORAGON-Francesc JARQUE *Arquitectura gòtica valenciana* Ed. Bancaixa, València 1991, pàg.7.
- 4.- Joan Francesc MIRA. *València, guia particular* Ed.Barcanova, Barcelona 1992, pàg.38.
- 5.- Lluís FORNÉS. *La València occitana* Ed. Ajuntament de València 1995.
- 6.- Felipe Maria GARÍN ORTIZ DE TARANCO. "Arquitectura i urbanisme" Història de l'Art valencià, 2, L'Edat Mitjana: El Gòtic, Biblioteca Valenciana-Consorci d'Editors Valencians, S.A., València 1988, pàg.52.
- 7.- J.F. MIRA. Op.cit.pàg.33.
- 8.- J.F. MIRA. Op.cit.pàg. 38.
- 9.- Eduard MIRA. "*L'humana aventura*" Il Luogo, Milà, Autumme 1990, pàg. 27.
- 10.- Eduard MIRA. Il Luogo, pàg. 26.
- 11.- Eduard MIRA. Il Luogo, pàg. 24.
- 12.- Enric LLOBREGAT i J.F. YVARS. *Història de l'Art al País Valencià*. Ed. Tres i Quatre, València 1986, Vol. I, pàg. 98.
- 13.- LLOBREGAT i YVARS. Ibidem.
- 14.- LLOBREGAT i YVARS. Pàg. 99.
- 15.- LLOBREGAT i YVARS. Pàg. 101.
- 16.- SANCHIS GUARNER. *La ciutat de València*, pàg. 143.